

Проф. др Гордана Стокић Симончић
Универзитет у Београду, Филолошки факултет
- Катедра за библиотекарство и информатику
gordana.stokic@yahoo.com

УДК 005:02
378.6:02+004(497.11 Београд)

Миљана Тодоровић, МА
Универзитет у Београду, Математички факултет
miljana@matf.bg.ac.rs

Десет година наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику

Сажетак

Десет година наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду наводи на закључак да су студенти овим курсом добили могућност да боље разумеју процесе рада у библиотеци и стекну она знања из домена управљања без којих није могуће квалитетно професионално ангажовање у савременим организацијама.

Рад прати развој ове наставне области, од идеје о издвајању у посебну целину, преко настојања да се обезбеди одговарајућа литература, до иновација какве представља увођење блога као помоћног наставног средства. Шири друштвени контекст: процес друштвено-економске и политичке транзиције, реформа образовног система, прилагођавање Болоњском процесу, процес акредитације, критеријуми за вредновање научно-истраживачког рада на универзитету, препреке у професионализацији библиотечке делатности, низак ниво информационе писмености, представљају тек назначени, али одређујући оквир овог разматрања.

Кључне речи:

менаџмент у библиотекама, настава, студенти библиотекарства, Катедра за библиотекарство и информатику, Филолошки факултет у Београду, Болоњски процес

Увод

Ако желите да управљате људима или да надгледате њихов рад, ако имате склоност ка анализи радних ситуација и решавању проблема, ако уживате у доношењу одлука, волите да усмераваате, координирате и утичете на друге људе, ако успех мерите висином прихода и очекујете да вас добро плаћају, ако верујете да се напредовање у послу постиже на основу заслуга, остварених успеха и најбољих резултата – ви, заправо, показујете опште менаџерске способности.¹ Сличне склоности имају менаџери свих типова организација, па и они који се баве руковођењем у библиотекама.

Библиотекара-менаџера има у свакој библиотеци: они најчешће раде на неколико задатака одједном, појединачним проблемима посвећују се на кратко, радно време им је исцепкано и увек недовољно, а одговорност огромна у односу на одлуке које морају да доносе брзо и храбро.² Слажући се са познатим ставом да се

менаџери не рађају, него да се управљачке вештине уче и стичу, размотрићемо пример наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду.

Како је почело?

Када су, 1997. године, међу српским библиотекарима организовани први разговори о менаџменту у библиотекама, проблематика је запосленима у њима била потпуно нова. Речи *менаџмент* и *менаџер* биле су већ у употреби у свакодневној пословној пракси, али не и у домену библиотекарства. Стога су прва истраживања на тему менаџмента у библиотекама морала да крену од одређења појма и обухвата менаџмента уопште. Прелиставање бележница из тог времена, оних прављених пре Интернета – руком и уз преписивање бројних цитата – открива да је домаћа литература везана за општи менаџмент била доста конфузна и не претерано оригинална. У неколико наредних година, међутим, она се толико увећала и квалитативно напредовала, да је, сама по себи, сведочила о промени друштвеног и економског модела у Србији, односно о поновном процесу првобитне акумулације капитала,

¹ Edgar Schein, "Finding your career anchor", *An overview of Edgar Schein's career anchors*, 2007 <http://lu.com/management/careeranchor.cfm> (преузето 28. 8. 2010).

² Robert D. Stueart and Barbara B. Moran, *Library and information center management* (United States: Libraries Unlimited, 2007), 467.

чија је последица, и у светским размерама, била појава менаџера и менаџмента као дисциплине. Објављивање превода најкомпетентнијих светских аутора и појава низа домаћих уџбеника, на самом крају XX века, ишла је упоредо са отварањем низа државних и приватних факултета за менаџмент у Србији.

Предавања из области библиотечног менаџмента почела су на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду школске 1999/2000. године. До тада су се, у различитом обиму и у различитим контекстима, појављивале у настави теме управљања, али су тада први пут оне груписане у једну целину. Скромни почеци, обележени непостојањем домаће литературе на ту тему, великим тешкоћама у набавци стране литературе и језичком баријером коју је она постављала студентима, компензовани су њиховим изузетним интересовањем за менаџмент као дисциплину, брзим прихватањем стручне терминологије и спремношћу на дискусије. Такође и упорним настојањем предметног професора да за ову материју обезбеди приручник³, актуелне примере из стране и домаће библиотечке праксе, интерактивну наставу и квалитетну праксу. Десет година касније, када се за студенте основних студија библиотекарства и информатике на Катедри организују два обавезна једносеместрална курса (*Процеси управљања у библиотекама* у шестом семестру и *Односи библиотека с јавношћу* у седмом), а на мастер студијама један изборни (*Управљање људским ресурсима у библиотекама*), у Србији још не постоји јасна свест о потреби професионализације библиотечке делатности, али је сваки дан све већи број дипломираних библиотекара-информатичара који заузимају менаџерске позиције.

Шта о менаџменту у библиотекама каже предметни професор?

Библиотеке су сервиси друштва, а могу опстати само ако се развијају упоредо са друштвом, ако говоре језиком свога окружења и одговарају на потребе заједнице. Савремено окружење библиотека инсистира на ефикасности, ефективности, лидерству, квалитету и комуникацији, померајући се ка друштву знања као наступајућој друштвеној парадигми. У библиотекама познавање и примена процеса управљања: планирања, организовања, вођења, контроле и евалуације, води већој усмерености на кориснике и задовољењу њихових потреба. Управљање библиотекама овим се принципима изводи из домена нагађања и импровизације, а цела организација окреће се окружењу са којим ступа у бројне, обострано корисне односе.

Настава менаџмента води студенте бољем разумевању процеса рада у библиотекама, стицању неопходних знања о окружењу у којем библиотеке раде и рационалнијем сагледавању доприноса који оне могу да пруже укупном друштвеном развоју. Посебну пажњу потребно

је усмерити на процес планирања, стратегије развоја, људске ресурсе и културу организације као кључне елементе за неопходно реструктурирање српских библиотека и њихово боље позиционирање у друштву.

Највећи број студената на Катедри нема претходног радног искуства и њима није лако држати наставу менаџмента. Много боље на ову наставу реагују они студенти који су већ запослени, а поготову они који већ раде у библиотекама. Њима радно искуство омогућава да дискутују током часова: остали у огромном броју само слушају. Болоњска реформа образовања није допринела томе да на часовима имамо већи број студената спремних за интерактивну наставу. С друге стране, сем малог броја одликаша који са истом озбиљношћу приступају сваком испиту, студенте можете врло јасно поделити на „историчаре“ и „менаџере“. Стицај околности да исти наставник предаје историју књиге и библиотека и менаџмент, пружа могућност да се прате оне личне склоности које ће уобличавати њихов професионални профил.

Успешна пракса из предмета *Менаџмент у библиотекама* подразумева веома озбиљно ангажовање кадра у библиотекама, његово знање и слободно време. Да се не би показала као контрапродуктивна, она мора бити добро осмишљена, са јасним задацима и циљем, те стално надгледана. Искуства студената су различита, а од оних лоших, сам се наметнуо списак библиотека у које студенте не треба слати. Нешто другачији контакт са струком представљају повремена гостовања руководиоца библиотека на часовима менаџмента, готово редовно пуна добре енергије, ентузијазма и истинске посвећености.

Петнаест радних недеља у семестру, са два часа предавања и два часа вежби, претходних година одржавао је један професор, бринући у просеку о око 30 студената, њиховим семинарским радовима, пракси, провери знања, рефератима на часу... Школске 2009/2010. ангажован је сарадник у настави – студент докторских студија – као испомоћ. То је омогућило ширење активности на унапређењу наставе.

Шта каже сарадник у настави?

Захваљујући настави менаџмента на Филолошком факултету у Београду, студенти библиотекарства имају прилику да из потпуно другачије визуре упознају библиотекарство и рад у библиотеци. До тада, кроз цео низ предмета уче основе библиотекарства, историју књиге, рачунарску писменост, учећи да рад у библиотеци захтева од будућег библиотекара да буде добар каталогизатор, класификатор, информатички поткован... Последње, *болоњске генерације*, уз низ изборних предмета, слушају и наставу из области музеологије и архивистике, али ни то није довољно. Умеће организовања, планирања, вођења послова, изражена комуникативност, склоност рационализацији радних операција, евалуацији, ефикасности и ефективности, само су нека од знања које на часовима менаџмента покушавамо да развијамо.

Студенти обично сматрају да добијају превише теорије, а мало праксе. И ове године су, због тога, добили

³ Књига Гордане Стокић Симончић и Жељка Вучковића, *Менаџмент у библиотекама* (Београд: изд. аутора, 2003), награђена је за допринос српском библиотекарству Наградом Стојан Новаковић. Допуњена и знатно проширена верзија ове књиге, *Управљање библиотекама у добу знања*, објављена је Источном Сарајеву 2007. године.

прилику да учествују у настави представљајући на вежбама истакнуте теоретичаре менаџмента, уз дискусију са колегама и сарадником у настави. Међутим, изгледа да студенти нису често расположени за интерактивну наставу, иако имају боље услове и погодности него раније. За разлику од некадашњих студената, који су теже успевали да пронађу одговарајућу литературу, која је углавном била на страним језицима, то студентима данас не представља проблем. Блог, заправо Веб наставни корпус, који смо покренули ове школске године, омогућава свакодневну комуникацију наставника, сарадника и студената, али пружа и бројне друге погодности⁴. Задатак блога у текућој 2009/2010. школској години био је:

а) да се студенти на Катедри за библиотекарство и информатику упознају са циљевима и начином организовања курса, начином вредновања постигнућа студената и литературом, не само непосредно – на предавањима, него и у виду динамичног, лако доступног електронског *џорсејника* или водича;

б) да се студентима приближе драгоцене извори грађе која се налази у отвореном приступу на Интернету и да се, преко проверених и поузданих извора, подстакне употреба Интернета у образовне сврхе;

в) да се донекле ублажи заиста лоша техничка опремљеност Филолошког факултета и непостојање наставних алата и садржаја на интранету;

г) да се курс учини јавним преко медија који је у отвореном приступу и омогућава другим заинтересованим студентима Филолошког факултета увид у проблематику, начин организовања наставе, захтеве и циљеве овог курса;

д) да се популарише настава са Катедре за библиотекарство и информатику и изван Филолошког факултета;

ђ) да се обавештавање студената учини брзим и ефикасним.

Генерални закључак о употреби блогова – стечен посматрањем када су у питању студенти прве године⁵, а анкетирањем када су у питању студенти треће године – јесте да студенти недовољно користе ово помагало у настави:

- само изузетно, студенти су редовно пратили последње постове, који су, међутим, постављани унапред да би им омогућили да на час дођу већ припремљени за методску јединицу;

- само изузетно, студенти су предлагали корисне линкове, тј. трагали за изворима на Интернету који би могли бити постављени на блог;

- блогови су били најкориснији оним студентима који су и иначе били заинтересовани, незаинтересовани нису у знатној мери анимирани;

- важност блога студенти су схватили са приближавањем испита, када је неопходно *јасиши ваиру*, тј. брзо надокнадити празнине у белешкама;

- студиознији приступ блогу могао се приметити код студената треће године;

- студенти генерално добро реагују на фото и аудио записе: са својим скромним корисничким искуством у скромно опремљеним српским библиотекама, они преко постова на блогу стичу ново искуство, а то искуство било би и знатно упечатљивије када би током наставе било могуће користити Интернет директно;

- студенти поседују врло неуједначен ниво познавања рачунарских вештина и, нарочито студенти прве године, имају проблема да почну да користе блог;

- млађи наставни кадар, асистенти и сарадници на Катедри, са одушевљењем су поздравили блогове, смајтрајући да су садржајни, интересантни и практични.

Студенти стичу право да изађу на завршни усмени испит тек када испуне своје предиспитне обавезе. Предиспитне активности обухватају: похађање наставе, семинарски рад, праксу, усмено излагање студената и тест, који се ради по завршетку курса. Максимални број бодова, који је могуће добити на предиспитним активностима је 45, док усмени испит носи до 55. Теме за семинарске радове добијају у договору са предметним професором, са којим су у сталној комуникацији до израде рада. Када је реч о усменом излагању, студенти добијају задатак да ураде презентацију једне знамените личности менаџмента, након чега следи дискусија са колегама и сарадником.

Поштујући жеље студената, ове године организована је у Библиотеци града Београда петодневна пракса, која је требало да: 1) сними стање и начини схему организационе структуре библиотеке и 2) сними и анализира процесе комуникације међу запосленима. На тај начин, студенти су имали прилику да све оно о чему се говори на часовима примене у конкретној ситуацији.

Шта кажу студенти?

У анонимној анкети коју су у мају 2010. попуњавала 22 студента треће године, добијени су занимљиви резултати. На питања о томе како је настава менаџмента употпунила њихова претходно стечена знања, 54% студената одговорило је да им је пружила потпуно нов поглед на рад библиотека, 86% да сада имају знатно јаснију слику о организационој структури и процесима рада у библиотекама, а чак 95% да имају јаснију представу о менаџменту као дисциплини.

Готово 72% студената сматра да би било добро имати више практичне наставе. Под таквом наставом, међутим, не подразумевају своје обавезне презентације на вежбама (ове школске године посвећене појединим истакнутим теоретичарима менаџмента). Презентације које су професор и сарадник у настави, сем у 3-4 случаја, сматрали недовољно успешним, и сами студенти оцењују тако: 68% студената сматра да је тек понека била корисна. Но, замољени да сумарно оцене презентације оценама од 1 до 5, они су их оценили просечном оценом 4!

Пракса у Библиотеци града Београда, током које је требало да се баве организационом структуром библиотеке, систематизацијом радних места и комуникацијом међу запосленима, била је тест и за студенте.

⁴ Блог за студенте библиотекарства, који похађају курс *Менаџмент у библиотекама*, <http://mub-info.blogspot.com/> (преузето 3. 9. 2010).

⁵ Студентима прве године на располагању је блог који обухвата грађу везану за обавезни предмет *Историја књиге и библиотека I-II*, <http://ikib.info.blogspot.com/> (преузето 3. 9. 2010).

Боравак међу старијим колегама са којима су уприличени разговори и за које су припремљене две анкете (за запослене и за руководиоце) био је прилика да се опробају као истраживачи и тимски играчи, али и да проговоре о генерацијском јазу, библиотечком професионализму и имиџу библиотекара. Укупни резултати презентовани су и анализирани пред руководством БГБ, у присуству предметног професора и свих студената. Коментаришући организовану праксу у анкети коју су сами попуњавали, 59,09% студената оценило је да сада боље схвата неопходност професионализације библиотечке делатности код нас, а 36,36% студената истакло је да им је пракса помогла да схвате међуљудске односе у библиотекама и статусне проблеме библиотекара. Интересантно је и да, међу знањима која пружа област менаџмента, студенти највише вреднују она организациона и комуникациона, везана за међуљудску пословну комуникацију и за управљање кадровима.

Док је четвртина испитаних студената у потпуности задовољна укупном организацијом наставе, остали имају предлоге за унапређење. И док половина тражи више практичне наставе, 10% тражи више теоријске; док 54,4% тврди да им блог изузетно помаже у раду, а 27,27% да им помаже делимично, нико од њих није се јавио са било каквим предлогом или новим материјалом за унапређење блога.

Закључак

Настава на универзитету је жив организам, који се развија не само са знањем и искуством појединих

професора, него и са економским развојем окружења, технолошким и интелектуалним растом средине. У специфичном случају, настава библиотекарства на Филолошком факултету пролази кроз разноврсне тешкоће, од оних које потичу од недовољно развијене професионалне свести библиотекара у Србији, преко неадекватних услова за извођење наставе на Факултету, до ниског нивоа предзнања која студенти донесу из средњих школа. У условима сваковрсних промена и нарочито оних које је донела реформа високог образовања у Србији, не чини се да је у укупном сагледавању и вредновању радних резултата универзитетских професора квалитет наставе добио одговарајуће место. Притиснути строгим *Правилником о њосћујку и начину вредновања, и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата* (2008), нарочито они у тзв. младим – малим, новим или тангентним – научним дисциплинама, не могу остварити готово никакве предности због залагања у наставном процесу, његове инвентивности и комуникативности, пионирских помака у својој области или успостављања дискурса једне дисциплине... Настава, та јединствена могућност размене између професора, професионалаца у одређеној струци и студената, дефинитивно је потцењена.

Рад о настави менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду може се посматрати и као скромни допринос присутним идејама о неопходности новог начина вредновања наставе и науке на домаћим универзитетима.

Ten Years of Library Management Classes at the LIS Department

Abstract

Ten years of management classes at the Library and Information Science Department of the Faculty of Philology in Belgrade, concludes that students taking these courses have gained the opportunity to understand better the process of library work and acquire necessary knowledge in the field of management, without which it is not possible to achieve professional, high-quality engagement in contemporary organizations.

The article follows the development of this teaching area, from the idea of shaping the subject, through the efforts to provide appropriate literature, and the kind of innovation such as the introduction of blogs as additional teaching resources. The wider social context: the process of socio-economic and political transition, reform of the education system, adjusting to the Bologna process, the process of accreditation, the criteria for evaluating scientific research at the university, low levels of information literacy, presents a slightly indicated but defining framework of this review.

Key words:

library management, classes, LIS students, Library and Information Science Department, Faculty of Philology in Belgrade, the Bologna process

ЛИТЕРАТУРА

1. Блог за студенте библиотекарства, који похађају курс *Менаџмент у библиотекама*. <http://mub-info.blogspot.com/> (преузето 3. 9. 2010).
2. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Менаџмент у библиотекама*. Београд: изд. аутора, 2003.
3. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Управљање библиотекама у доба знања*. Источно Сарајево: Градска библиотека, 2007.
4. Stueart, Robert D. and Barabara B. Moran. *Library and information center management*. United States: Libraries Unlimited, 2007.
5. Schein, Edgar. "Finding your career anchor". *An overview of Edgar Schein's career anchors*, 2007. <http://lu.com/management/careeranchor.cfm> (преузето 28. 8. 2010).